

ARISTOTELIO TEISINGUMO DISTINKCIJA ŠIUOLAIKINIAME
TEISINIAME DISKURSE

Linas Baublys *

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Teisės filosofijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303
Telefonas 271 46 97
Elektroninis paštas lbaublys@yahoo.com

Pateiktas 2006 m. balandžio 24 d., parengtas spausdinti 2006 m. birželio 21 d.

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjama teisės ir teisingumo santykio problema. Atsižvelgiant į vertybinio reliatyvizmo nuostatas, vyraujančias šiuolaikinėje postmodernioje visuomenėje, keliamas teisingumo, kaip teisės vertinimo kriterijaus, problemiško klausimas. Analizuojant šiuolaikinį teisinį diskursą siekiama nustatyti teisingumo vietą Lietuvos bei tarptautinėje teisinėje doktrinoje ir praktikoje. Analizuojant teisinį diskursą galima atskleisti teisingumo, kaip teisės principo, svarbą šiuolaikinei teisei. Teisingumo, kaip teisės principo, turinio analizė parodo vertybinio reliatyvizmo įveikimo būdus konkretinant teisingumo sampratos objektą. Teisingumo turinį teisiniame disкурse išreiškia pusiausvyros siekis, konkretinamas klasikine nuostata „atiduoti kiekvienam, kas jo“. Kiekvienam jo dalies paskirstymo ir kompensavimo kriterijus pateikia Aristotelio teisingumo distinkcija, nurodanti būtinumą atsižvelgti į socialinio elgesio formų įvairovę. Būtent ši distinkcija padėjo pagrindus šiuolaikinei teisingumo, kaip teisės principo, sampratai.

Pagrindinės sąvokos: teisingumo samprata, vertybinis reliatyvizmas, teisės principas, teisingumo distinkcija, teisinis diskursas.

IŽANGA

Teisingumo, kaip teisės principo, samprata mus siekia iš Vakarų teisės tradicijos ištakų. Dar III a. Ulpianas nurodė, jog „studijuojantis teisę visų pirma turi sužinoti, kaip atsirado žodis teisė (*ius*). Jis kilo iš žodžio „teisingumas“ (*iustitia*)“ [1, p. 157]. Taigi romėnų teisėje teisingumas buvo laikomas teisės pamatu – principu.

Tačiau akivaizdu, kad teisingumo samprata laikui bėgant kinta. Ir ne tik skirtingu laikmečiu toje pačioje tautoje¹, bet netgi tuo pačiu metu toje pačioje teritorijoje gali vyrauti skirtingi požiūriai į teisingumą².

* Socialiniai mokslai, teisė, daktaras. Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Teisės filosofijos katedros lektorius.

¹ Lygindami baudžiamojo teisingumo sampratą Lietuvos Statutuose ir dabartinėje Lietuvos Konstitucijoje bei Baudžiamajame kodekse matome, kad XVI a. už pinigų ar antspaudo suklastojimą buvo baudžiama mirtimi – sudeginama, tuo tarpu Baudžiamojo kodekso 213 str. 1 d. už toki pat nusikaltimą numatyta bausmė, areštas arba laisvės atėmimas iki 5 metų [2].

² Tai itin akivaizdu, kai vienoje valstybėje gyvena skirtingų tautų, rasų, religinių konfesijų atstovai.

Tam tikro teisingumo sampratos apibrėžimo problemiško bei jos reliatyvumo suabsoliutinimas tapo priežastimi teisinio pozityvizmo atstovams iškelti teisės atribojimo nuo teisingumo, kaip moralės filosofijos nagrinėjimo objekto, reikalavimą. Nes teisė yra vienas pagrindinių visuomeninio elgesio reguliatorių, o laikantis reliatyvistinės pozicijos tegalima nurodyti, „kas yra teisingumas *man*“ [3, p. 52].

Šiuolaikinės postmodernios visuomenės skelbiamas kultūrinis pliuralizmas bei vertybinis reliatyvizmas dar labiau komplikuoja teisės ir teisingumo santykio problemos sprendimą. Todėl teisininkams itin aktualus tampa klausimas, ar apskritai įmanoma sukurti bendromis vertybėmis besiremiančias visuotines elgesio taisykles? Ypač žinant, kad, pvz., mirties bausmės, laisvos – socialinės rinkos santykio, progresyviųjų – proporcinųjų mokesčių sistemos, homoseksualizmo, monogamijos, poligamijos, eutanazijos, narkotikų legalizavimo ir kiti klausimai skirtingai sprendžiami ne tik asmeninių nuomonių lygiu, bet skirtingose šalyse ir reglamentuojami skirtingai. Todėl iškeltą klausimą būtų galima suformuluoti ir kitaip: ar yra kokie nors bendri visuotiniai požymiai, bendros teisės savybės, teisinės vertybės, į

kurias atsižvelgiant būtų galima kurti tokias teisės normas? Ar yra tai, kas sieja visas teises tvarkas?

Siekiant atsakyti į šį klausimą, reikia patikrinti vieno kertinių teisinio pozityvizmo teiginių pagrįstumą – būtinybę atskirti teisę ir teisingumą, tai yra kelti fundamentalų klausimą – ar pagrįstai yra teigiamas teisingumo sampratos subjektyvizmas bei reliatyvizmas bei to pasekmė – teisingumo atribojimas nuo teisės? O kita vertus – ar romėnų teisės, laikomos vakarietiškosios teisės pirmavaizdžiu, nuostata laikyti teisingumą teisės šaltiniu tebegyvuojai ir šiuolaikinėje teisėje?

TEISINGUMAS KAIP TEISĖS PRINCIPAS

Nagrinėdami pagrindinius šiuolaikinius *teisės aktus* teisingumo siekį išvengiame Lietuvos, Estijos, Lenkijos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Rusijos Federacijos Konstitucijų preambulėse. Įvairios teisingumo sampratoje glūdinčios vertinamosios nuostatos taip pat aptinkamos daugelio šalių civiliniuose kodeksuose: kaip *gute Sitten* ir *Treu und Glauben* Vokietijoje bei Šveicarijoje, *bonnes moeurs* – Prancūzijoje, *equity* – Šveicarijoje, Puerto Rike, Kolumbijoje, Ekvadore, Egipte, Kinijoje bei Irake, kaip *prigimtinė teisė* – Austrijoje, Portugalijoje, Argentinoje, Ganoje, taip pat kaip *pagrindiniai teisės principai* – Ispanijoje, Italijoje, Olandijoje, Brazilijoje [4, p. 335]. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.5 str. 4 d. nurodyta, kad „teismas, aiškindamas įstatymus ir juos taikydamas, privalo vadovautis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais“.

Taigi akivaizdu, kad *teisingumo principas* yra *šiuolaikinių teisės sistemų dalis*, tačiau ar jam tebetekiama tokia *reikšmė* kaip Romos valstybėje, kurioje teisingumas laikytas teisės pamatu?

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimuose konstatuojama, kad „vienas pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo priemonės, tikslų – teisingumas. Jis yra vienas svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų“ [5; 10]. Vokietijos Konstitucinis Teismas pabrėžia, jog „vienas teisinės valstybės pagrindų yra teisingumas“ [6, p. 602] ir kad „teisinė valstybė siekia įgyvendinti materialųjį teisingumą“ [7, p. 150]. Šveicarijos, Ispanijos, Lenkijos, Italijos, Prancūzijos, Austrijos, Vengrijos, Kroatijos, kitų šalių teisės aktuose bei doktrinos taip pat konstatuojama, kad „teisingumas nurodo teisinės valstybės tikslus“ [8, p. 99]. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentare pabrėžiama, kad „teisingumas – tai universalus bendrasis teisės principas, reiškiantis moralinę žmogaus nuostatą ir kriterijų, pagal kurį vertinami visi asmenų poelgiai“ [9, p. 75].

Tad teisingumas tebelieka vienas svarbiausių teisės principų. Nors ir siejamas su žmogaus *moraline* nuostata, laikomas *moraline* vertybe, įvardijamas gerų papročių, ekvivalentiškumo ir kitomis sąvokomis, teisingumas *šiuolaikinėje teisėje* yra neabejotinai pripažįstamas *teisės tikslu, teisinės valstybės pagrindu bei universaliu bendruoju teisės principu*.

Tačiau pabrėžiant tokią teisingumo reikšmę teisei, dar svarbesnis tampa teisingumo *turinio* klausimas, nes

suprantama, kad teisingumas negali būti teisės vertybinis orientyras, jei kiekvienas teisingumą suvokia savaip [3, p. 52]. Tad kaip suprantamas teisingumas?

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad teisingumas „gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos. Teisingumo negalima pasiekti pripažįstant tik vienos grupės arba vieno asmens interesus ir kartu neigiant kitų interesus“ [5]. Kitame nutarime Konstitucinis Teismas nurodo, kad teisingumo principas „suponuoja ir tai, kad už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui, turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti“ [10]. Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas konstatuoja, kad „teisingumas gali būti įgyvendinamas tik užtikrinant interesų pusiausvyrą bei išvengiant socialinio gyvenimo nestabilumo. Teisingumo negalima pasiekti pripažįstant tik vieno asmens interesus ir neigiant kito asmens teisėtus interesus“ [11]. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentare pabrėžiama, kad „siekti teisingumo reiškia siekti protingos skirtingų interesų pusiausvyros. Teisingumas reikalauja atsižvelgti ne tik į kreditoriaus, bet ir į pagrįstus skolininko interesus, kad asmeniui skiriama sankcija būtų proporcinga jo padarytam teisės pažeidimui“ [9, p. 75–76]. Vokietijos Konstitucinis Teismas nurodo, jog „teisingumo idėja reikalauja, kad veika ir sankcija už ją turi atitikti viena kitą“ [12, p. 45]. Teisės doktrinoje, be to, pabrėžiama, jog tiek bendrosios, tiek civilinės teisės tradicijos šalyse teisingumas reikalauja, kad „teisė nustatytų balansą tarp individualių bei visuomeninių interesų“ [13, p. 15], taip pat kad „teisingumas tradiciškai suprantamas kaip *pusiausvyros* arba *proporcijos* palaikymas arba atstatymas“ [14, p. 267] bei kaip „teisių ir pareigų pusiausvyra“ [15]. Taip pat tiek teisės doktrinoje, tiek ir praktikoje universaliai pabrėžiamas teisingumo reikalavimas, kad „teismai vienodas faktiniu požiūriu bylas spęstų vienodai, t. y. esant toms pačioms faktinėms aplinkybėms vienodai aiškintų ir taikytų teisę“ [9, p. 76; 12, p. 40].

Taigi teisingumo principo *turinys* yra susiejamas su tam tikro *balanso, pusiausvyros, lygiavertiškumo, atitikimo* pasiekimu ar nustatymu. Aišku, kad taip paliekamas tam tikras teisingumo sampratos reliatyvumo momentas, nes negalima nustatyti vieno pusiausvyros pasiekimo kriterijaus. *Visuomeniniai santykiai*, veikiami daugelio veiksnių, kaip ir pats žmogus, yra labai sudėtingi, todėl galima teigti, kad jie yra *nuolatinės pusiausvyrų kaitos procese*. Tai reiškia, kad keičiantis visuomeniniams santykiams nusistovi nauja pusiausvyra. Tai rodo, kad teisingumo siekis ir paieška, atsižvelgiant į begalinę dinamiško visuomeninio gyvenimo įvairovę, yra nuolatinis uždavinys teisininkams. Tačiau kita vertus, tai rodo, kad teisingumas negali būti suprantamas voliuntaristiškai, nes yra apribojamas įpareigojimu siekti tam tikro tikslo, išreiškiamo pusiausvyros sąvoka. Todėl būtina klausti, ką reiškia šis tikslas, ką reiškia pasiekti pusiausvyrą?

ŠIUOLAIKINĖS TEISINGUMO SAMPRATOS IŠTAKOS ARISTOTELIO DISTINKCIJOJE

Atsakymo į šį klausimą galime ieškoti analizuodami vakarietiškosios teisės tradicijos ištakas. Kaip liudija teisės filosofijos istorija, nuostata „atiduoti kiekvienam, kas jo“ laikoma esminiu teisingumo sampratos elementu nuo antikos iki šių laikų [16, p. 37–40]. Jos garsiausia teisinė formuluotė yra pateikta „Digestuose“: „teisingumas yra nuolatinė ir nekintanti valia atiduoti kiekvienam jo teisę. Teisės reikalavimai yra tokie: gyventi garbingai, nedaryti žalos kitam, atiduoti kiekvienam, kas jo“³ [1, p. 159].

Svarbu pažymėti, kad nurodydama pusiausvyros siekio įgyvendinimo būdus, ši nuostata sukonkretina teisingumo sampratos objektą, apibėždama jį ne žmonių elgesiu apskritai, o tik tomis socialinio elgesio formomis, kurios yra siejamos su paskirstymo ir kompensacijos reiškiniais: „klasikinė teisingumo formulė atiduoti kiekvienam, kas jo: *suum cuique tribuere* kreipia mus į tai, kad teisingumo objektas yra ne visa, o tik ta moralės dalis, kuri siejama su paskirstymu ir išlyginimu, kaip tai plaukia iš Aristotelio ir Tomo Akviniečio išaiškinimų“ [17, p. 1].

Taigi vertybinio reliatyvizmo keliamą problemą yra sprendžiama apibrėžiant socialinio elgesio, kuriam gali būti taikomas teisingumo kriterijus, sritį tam tikrais požymiais, kuriuos, kaip aiškėja, suformulavo dar Aristotelis.

Lemiamą įtaką visoms vėlesnėms diskusijoms apie teisingumą turėjo būtent šio Antikos mąstytojo įžvalga, kad „įvairios socialinio elgesio rūšys, kurios priklauso teisingumo sferai, yra per daug skirtingos, kad joms visoms būtų galima taikyti tą patį teisingumo matą“ [18, p. 283]. Tai reiškia, kad Aristotelis suprato bei įtikinamai parodė, jog *dėl tam tikrų aplinkybių besiskiriantis socialinis elgesys reikalauja skirtingų, atitinkančių jas teisingumo kriterijų*. Remdamasis tuo jis atliko įstatyminio, paskirstomojo bei mainų teisingumo distinkciją [19, p. 144–158].

Šioje distinkcijoje Aristotelis nurodė, kad *individuo pareigas socialinei visumai* – šeimai, bendruomenei, valstybei išreiškia *įstatyminio teisingumo (iustitia legalis)*, reikalaujančio paklusti bendro elgesio taisyklėms (dorovinėms, religinėms, teisinėms, politinėms normoms) samprata. Tai yra tam tikra *hierarchinė pusiausvyra*, kuri pasiekama tuomet, kai *individus atiduoda visumai tai, kas jai priklauso* (pilietis atiduoda valstybei tai, kas yra jos). Vadovaujantis Tomo Akviniečio išaiškinimu galima kalbėti apie „bendrojo gėrio“ siekį, ir ši teisingumo atmaina dar gali būti vadinama „bendrojo gėrio“ teisingumu [20, p. 260–261]⁴.

Įvairių *individų ar jų grupių tarpusavio santykius* išreiškia *mainų teisingumo (iustitia commutativa)* samprata, kelianti pusiausvyros pasiekimo per atsilyginimo lygiavertiškumą reikalavimą. Šiuo atveju individai turi

atiduoti vienas kitam tai, kas kiekvienam iš jų priklauso. Taigi čia yra kalbama apie tam tikrą apsikeitimą gėrybėmis bei naštomis, t. y. apie teisingą santykį tarp veikos ir atoveiksmio – darbo ir užmokesčio, pažeidimo ir nuobaudos, nuopelno ir paskatinimo, teisių ir pareigų⁵.

Socialinės visumos pareigas atskiriems individams išreiškia *paskirstomojo teisingumo (iustitia distributiva)* samprata, parodanti, kad pusiausvyrai pasiekti būtina legitimuoti tam tikrą nelygybę paskirstant įvairias gėrybes bei naštas. Tai daroma atsižvelgiant į individo kilmę, nuopelnus, poreikius ar kitus kriterijus. Paskirstomojo teisingumo objektas apima socialinių santykių sferą, kurioje būtinos dalybos, pvz., santykius tarp tėvų ir vaikų, turtingų ir vargšų, valstybės ir jos piliečių ir kt. Kitaip sakant, šiuo atveju tam tikras socialinis darinys (šeima, valstybė) turi atiduoti kiekvienam individui priklausančią dalį. Kalbant apie šiuolaikinę teisingumo sampratą, paradigminiai pavyzdžiai būtų iš mokesčių surinktų lėšų bei socialinės paramos, įvairių lengvatų paskirstymas (pats Aristotelis paskirstomojo teisingumo turinį aiškino kiek kitaip, paskirstymo kriterijumi įvardydamas graikų piliečių statusą)⁶.

ARISTOTELIO TEISINGUMO DISTINKCIJA TEISINIAME DISKURSE

Analizuodami šiuolaikinį teisinį diskursą, kiek jis siejasi su teisingumo klausimu, matome, kad jame aiškiai atsispindi Aristotelio distinkcija.

Štai teisingumo principo susiejimas su tam tikra interesų pusiausvyra, atsilyginimo adekvatumu, poveikio priemonių proporcingumu, lygybės principo taikymu mus aiškiai kreipia link *Aristotelio* įvardytos *mainų teisingumo (iustitia commutativa)* sampratos. Joje taip pat formuluojamas lygybės, atsilyginimo lygiavertiškumo, proporcingumo reikalavimas, tad akivaizdu, kad ši samprata apima kompensacinių teisinių santykių sritį, kurie nurodomi, pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucijoje kaip teisingo atlyginimo paimant nuosavybę visuomenės poreikiams (23 str. 3 d.) reikalavimas, kaip asmens teisė į teisingą bylos išnagrinėjimą (31 str. 2 d.) arba teisė gauti teisingą apmokėjimą už darbą (48 str.) ir kt.

Tačiau pusiausvyra nėra pasiekama vien tik per lygiavertiškus mainus. Kaip nurodė Aristotelis, tam tikrais atvejais teisingumas reikalauja ir nelygybės: „juk jeigu žmonės bus nelygūs, jie ir negaus po lygiai, – dėl to kyla ginčai ir vaidai, kai lygūs žmonės gauna nelygiai arba nelygūs – po lygiai“ [19, p. 150]. Tai jau yra *paskirstomojo teisingumo (iustitia distributiva)* keliami reikalavimai. Kaip minėjome, Aristotelis šią teisingumo atmainą išskyrė turėdamas omenyje visų pirma savo kilme ar nuopelnais poliui išsiskiriančių graikų piliečių interesus [19, p. 151]. Jie, būdami vertesni savo kilme ar įnašu į valstybės gerovę, atitinkamai nusipelno, kad jiems būtų skirta daugiau visuomeninių gėrybių negu kitiems. Tai

³ *Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum tribuendi. Iuris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere.*

⁴ Suprantama, kad išlieka bendrojo gėrio, kurį turėtų atitikti įstatymai, kriterijų nustatymo problema.

⁵ Čia itin problemiškas yra mainų lygiavertiškumo kriterijaus klausimas.

⁶ Šiuo atveju problemiška nustatyti teisingo gėrybių ar našų paskirstymo kriterijų.

yra pagrindas pažeisti lygybės reikalavimą dėl teisingumo bei tuomet nusistovėjusių visuomeninių santykių pusiausvyros.

Ar tokie reikalavimai keliami teisingumo principui ir *šiuolaikinėje teisėje*?

Vokietijos Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad „rūpestis dėl asmenų, kuriems būtina pagalba, yra savaime suprantama socialinės valstybės pareiga“ [6, p. 402], o kadangi vienas pagrindinių socialinių reikmių užtikrinimo būdų yra iš mokesčių gaunamų lėšų paskirstymas, „apmokestinimo lygybės principas yra svertimas mokesčių teisei“ [4, p. 347]. Taigi čia taip pat reikalaujama nepaisyti lygybės principo, tačiau akivaizdu, kad tai yra daroma siekiant kitokių tikslų. Kaip teigia Aristotelis, lygybės, atsilyginimo lygiavertiškumo nepaisoma atsižvelgiant į asmens *kilmę*, jo *nuopelnus*, o dabar – veikiant judaistinei ir krikščioniškai tradicijai bei liberalioms demokratinėms idėjoms pabrėžiami asmens egzistenciniai *poreikiai*. Tam, kad būtų užtikrinta „socialinė santarvė“ [7, p. 101], kad būtų garantuota „kiekvieno žmogaus teisė į pakankamą gyvenimo lygį jam ir jo šeimai, apimančią pakankamą maistą, drabužius bei butą, taip pat į nuolatinį gyvenimo sąlygų gerinimą“ [21, p. 24], teisingumas reikalauja „teikti pirmumą silpnės šalies interesams“ [9, p. 76].

Taigi šią lygybės ir nelygybės principų dialektinę sąveiką, paskirstomojo teisingumo sampratos kaitą nuo antikos iki šių laikų bei jos tam tikrą opoziciją mainų lygiavertiškumo reikalavimui paaiškina socialinio teisingumo reikalavimas. Šiuolaikinėse demokratinėse valstybėse siekiant solidarumo, socialinio gyvenimo stabilumo tam tikrais (nedarbo, ligos, įvairių kitokių nelaimių) atvejais yra pažeidžiama lygybė bei turtingesnei, stipresniajai šaliai daroma skriauda reikalaujant mokėti didesnius mokesčius arba užkraunant kitokias naštas. Nes paskirstomasis, arba kitaip – socialinis, teisingumas reikalauja gerbti *kiekvieno* asmens orumą, atsižvelgti į *kiekvieno poreikius*, o tai teisėje pasireiškia *kiekvieno* žmogaus teisių apsauga ir gynimu. Tai išplečia socialinio teisingumo sampratos turinį visų žmogaus teisių katalogu. Ir tai yra aiškiai suformuluota Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarime. Čia nurodyta, kad teisingumas yra suprantamas plačiai, nes jo „turinys yra išreikštas įvairiose Konstitucijos nuostatose: žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės (18 straipsnis); įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ir pareigūnams visi asmenys lygūs (29 straipsnio 1 dalis); žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ir pažiūrų pagrindu (29 straipsnio 2 dalis); niekas negali būti baudžiamas už tą patį nusikaltimą antrą kartą (31 straipsnio 5 dalis); teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai (109 straipsnio 1 dalis) ir kt.“ [10]. Tą patį galima teigti apie visų Europos Sąjungos bei kitų vakarietiškajai teisės tradicijai priskirtinų šalių pagrindinius teisės aktus, kuriuose teisinės valstybės uždaviniai siejami su teisingumo nuostatų *sistemas* įgyvendinimu [4, p. 340, 8, p. 79–90].

Visa tai rodo, kad Aristotelio paskirstomojo teisingumo samprata gali būti taikoma aiškinant ir šiuolaiki-

nio teisingumo, kaip teisės principo, kurio tikslas užtikrinti pusiausvyrą, turinį. Nors nuo antikos iki šių laikų ji ir patyrė tam tikrą turinio kaitą, tačiau būtent ji akivaizdžiai pagrindžia lygybės principo pažeidimo būtinumą paskirstant visuomenines gėrybes bei taip vykdant socialinės visumos pareigas individui. Kartu tai leidžia teigti, kad į *Aristotelio* suformuluotą *paskirstomojo teisingumo* sampratą savo ištakomis remiasi *šiuolaikinė socialinio teisingumo* koncepcija.

Trečiąją iš Aristotelio išskirtųjų – įstatyminio teisingumo (*iustitia legalis*) reikšmę įgyvendinant pusiausvyrą, nepaisant, kad ji daugelio autorių darbuose „užmiršta“, akivaizdžiausiai rodo tai, kad teisėtumo principas yra kertinis kiekvienos teisės sistemos akmuo. Tą akivaizdžiai iliustruoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 112 str. 6 d. nuostata, įpareigojanti teisėją „vykdyti teisingumą tik pagal įstatymą“ bei Vokietijos Pagrindinio Įstatymo 20 str. 3 d. reikalavimas teisėkūroje taikant teisę bei ją aiškinant „remtis įstatymu ir teise“.

Tačiau, kaip žinoma, teisingumą nuo teisėtumo skiria reikalavimas žvelgti visų pirma į įstatymo turinį, o ne į raidę bei atsižvelgiant į besikeičiančias gyvenimo aplinkybes taikyti išimtis iš taisyklės. Aristotelio mokyje apie *epieikeia* atrandame ir šiuos teisingumo sampratos požymius: „pasielgsime teisingai, jeigu ten, kur įstatymų leidėjas praleido arba, supaprastindamas reikalą, padarė klaidą, pataisysime taip, kaip pats teisėjas būtų patvarkęs, jei būtų buvęs čia, arba, jei būtų žinojęs tą atvejį, pats jį būtų įtraukęs į įstatymą“ [19, p. 166]. Taigi Aristotelis skatina į įstatymus žvelgti išmintingai – t. y. nuolat ieškant saiko, vidurio, pusiausvyros stengtis suvokti jų tikslą bei taip siekti teisingumo ne tik formalią, bet ir turiningąją prasme. Akivaizdu, kad šiuolaikinėje kontinentinėje teisės tradicijoje suformuluota įstatymo *spragų* įveikimo metodika nedaug kuo besiskiria nuo Aristotelio siūlymų. Pradžią tam davusi 1907 m. *Šveicarijos civilinio kodekso* 1 str. 2 d. nuostata skelbia, kad „įstatymas negali suformuluoti visų nurodymų, todėl teisėjas turi spręsti atsižvelgdamas į paprotinę teisę, o ten, kur tokios nėra, spręsti pagal taisykles, kurias, būdamas įstatymų leidėjas, jis suformuluotų pats“. Kaip matome, baigiamoji šios teisės normos dalis beveik *identiška* Aristotelio formuluotei. Mokymu apie *epieikeia* sekama ir vadovaujantis jau minėtais principais – *gute Sitten, Treu und Glauben, bonnes moeurs, equity*, kurie tiek kuriant, tiek taikant, tiek aiškinant teisę įpareigoja nuolat kelti teisės teisingumo klausimą.

IŠVADOS

1. Šiuolaikinėje postmodernioje visuomenėje vyraujantis kultūrinis pliuralizmas bei vertybinis reliatyvizmas absoliutina teisingumo sampratos reliatyvumą, darydamas itin problemišką teisės ir teisingumo sampratos sąveiką.

2. Vis dėlto šiuolaikinės teisinės doktrinos bei praktikos analizė rodo, kad teisingumas yra laikomas vienu pamatinių teisės principų ir suprantamas kaip tam tikros interesų pusiausvyros siekis.

3. Pusiausvyros sieki, kaip gana abstraktų teisin-

gumo sampratos elementą, leidžia sukonkretinti klasikinį teisingumo, kaip nuostatos „atiduoti kiekvienam, kas jo“, apibrėžimas.

4. Šis apibrėžimas konkretina teisingumo objektą kompensavimo ir paskirstymo srityje bei iš dalies sprendžia teisingumo sampratos reliatyvumo absoliutinimo problemą.

5. Atidavimo kiekvienam jo dalies kriterijų problemos sprendimo būdas pateiktas Aristotelio teisingumo distinkcijoje – jis nurodo būtinumą atsižvelgiant į socialinio elgesio formų skirtingumą taikyti skirtingus šio elgesio vertinimo kriterijus.

6. Įstatyminis teisingumas (*iustitia legalis*) akcentuoja individo pareigas socialinei visumai bei reikalauja siekiant bendrojo gėrio paklusti bendrojo elgesio taisyklėms; mainų teisingumas (*iustitia commutativa*) taikomas individų bei jų grupių tarpusavio santykiams bei kelia lygiavertiško atsilyginimo reikalavimus; paskirstomasis teisingumas (*iustitia distributiva*) pabrėžia socialinės visumos pareigas individui bei kelia teisingo visuomeninių gėrybių paskirstymo klausimus.

7. Aristotelio įstatyminio, paskirstomojo ir mainų teisingumo distinkcija padėjo pagrindus ir šiuolaikiniame teisiniame diskurse nagrinėjamų teisės normų, visuomeninių gėrybių paskirstymo, kompensavimo teisingumo problemoms spręsti.

LITERATŪRA

1. **Дигесты** Юстиниана. Памятники Римского права: Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана. – Москва: Зерцало, 1997.
2. **Статут** Вялікага княства Літовскага 1566 года. – Мінск, 2003.
3. **Kelsen H.** Was ist Gerechtigkeit? – Stuttgart, 2000.
4. **Kunig Ph.** Das Rechtsstaatsprinzip: Überlegungen zu seiner Bedeutung für das Verfassungsrecht der Bundesrepublik Deutschland. – Tübingen, 1986.
5. **Lietuvos Respublikos** Konstitucinio Teismo nutarimas. 1995 m. gruodžio 22 d.: http://www.lrkt.lt/doc_links/pagr.htm.
6. **Entscheidungen** des Bundesverfassungsgerichts. 7 Auflage. – Hamburg, 2000.
7. **Grundgesetz.** Kommentar. Herausgegeben von H. Dreier. Band II. Mohr Siebeck, 1998.
8. **Die schweizerische** Bundesverfassung. Kommentar. Herausgegeben von R. J. Schweizer u.a. Dike Verlag, 2002.
9. **Lietuvos Respublikos** civilinio kodekso komentaras. I knyga. – Vilnius: Justitia, 2001.
10. **Lietuvos Respublikos** Konstitucinio Teismo nutarimas. 2000 m. gruodžio 6 d.: http://www.lrkt.lt/doc_links/pagr.htm.
11. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiojo Teismo nutartis. 2002 m. sausio 21 d. civ. b. Nr. 3k-3-146/2002: <http://www.lat.litlex.lt/paieska/doc.asp>.
12. **Robbers G.** Gerechtigkeit als Rechtsprinzip. Über den Begriff der Gerechtigkeit in der Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts. – Baden-Baden, 1980.
13. **Newman R. A.** Equity in the World's Legal Systems. – Brussel, 1993.
14. **Hart H. L. A.** Teisės samprata. – Vilnius: Pradai, 1997.
15. **Vaišvila A.** Teisingumas: jo formos ir socialinė reikšmė // Jurisprudencija. Mokslo darbai. LTU, 2002. T. 24(16).
16. **Baublys L.** Antikinė teisingumo samprata ir jos įtaka Vakarų teisės tradicijai. MRU, 2005.
17. **Alexy R.** Giustizia come correttezza. Ragion pratica, 1997/9.
18. **Koller P.** Theorie des Rechts. – Wien, Köln, Weimar, 1992.
19. **Aristotelis.** Nikomacho etika. Rinktiniai raštai. – Vilnius: Mintis, 1990.
20. **Thomas von Aquino.** Summe der Theologie. Band 3. – Stuttgart: Kröner, 1985.
21. **Tarptautinis** ekonominių, socialinių ir kultūrinių tiesių paktas. Žmogaus teisės. Tarptautinių dokumentų rinkinys. – Vilnius: Mintis, 1991.

ARISTOTLE'S DISTINCTION OF JUSTICE IN MODERN LEGAL DISCOURSE

Linas Baublys *

Mykolas Romeris University

S u m m a r y

Justice is a principal of *social* life, implying a necessity to take into consideration not only interests of one's own but also those of other person's, therefore implementation thereof in the modern *law system* is understood as a striving to reinforce the *equilibrium of interests*. When defining the sphere of justice as a *legal order*, a normative system regulating the actions between subjects, association should with the distribution and equalisation of the goods and loads. Then, the striving for the balance of social interests may be expressed by the formula „to give everybody his due“ (*suum cuique tribuere*). The criteria for differentiating what is to everybody theirs are provided in Aristotle's distinction of justice.

Studying the justice distinction presented by *Aristotle* it is asserted, that this distinction could be considered a formula in analyzing the modern conception of justice and its influence to the modern law. Using the analytic research method Aristotle discerned three main strains of *iustitia legalis*, *iustitia commutativa* and *iustitia distributiva*. The *iustitia legalis*, discerned by Aristotle is associated with the conception of *legitimacy* – i.e. the necessity to comply with the common requirements of the rules of behaviour. Nevertheless, Aristotle did not keep justice and legitimacy identical. For law because of its generality cannot comprise the variety of events, sometimes the *exceptio to the rule* – *epieikeia* must be applied in order not to make the law wrong. Also, the aspects of Aristotle's part justice discerning two main forms of social behaviour, for which the requirements of justice are applied, are very important. First of all, those are the relations of equal exchange, when the attainment of justice is considered after the equality of interchange of goodies, acts, rights and duties is stated. The remuneration and the requital here can be treated both from negative and positive sides (*iustitia commutativa*). Nonetheless, it is obvious, that the question of the degree and scale of exchange will remain problematic. Another form is related to the sphere of the distribution of some good (*iustitia distributiva*). Here we can speak about various, through centuries changeable criteria of the distribution of that good – derivation, deserts, input, needs etc. In the modern law the question of distributive justice is related with the topic of *social justice*.

Keywords: conception of justice, relativism, principle of law, justice distinction, legal discourse.

* Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Philosophy of Law, Lecturer, Dr.